

Adriaan Linters:

*Lieux de Mémoire en toerisme van oorlog en vrede.*

## NOTEN

1. In 2009 moest de ontmijningsdienst in de West-Vlaamse frontstreek 191 ton aan explosieven uit de eerste wereldoorlog onschadelijk maken...
2. zie bv.: [http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=NBRA26102002\\_026](http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=NBRA26102002_026) en [http://www.go2war2.nl/nld\\_act\\_forum.asp?id=3041](http://www.go2war2.nl/nld_act_forum.asp?id=3041)
3. Deze reportage kan herbekenen worden op [http://envoye-special.france2.fr/index-fr.php?page=reportage-bonus&id\\_article=1157](http://envoye-special.france2.fr/index-fr.php?page=reportage-bonus&id_article=1157)
4. Over de geschiedenis van het toerisme in Waterloo, zie: A.V. SEATON, **War and thanatourism: Waterloo 1815-1914**, in *Annals of Tourism Research*, vol. 26 (1999), 1, pp. 150-158
5. '**Champs de Bataille**', zie <http://www.net4war.com/champsdebataille/index-cdb.php>
6. zie hierover <http://firstworldwar.com/tours/index.htm>
7. een lijstje vind je op: <http://www.greatwar.co.uk/organizations/battlefield-tour-companies.htm>
8. <http://www.worldwartour.com/>
9. <http://www.terresdememoire.com>
10. <http://www.cheminsdhistoire.com>
11. Belangrijkste Frans memoriaal voor de eerste wereldoorlog en grootste Franse oorlogsbegraafplaats en ossuarium, gelegen ten Noord-Westen van Arras. Op de strategische heuvel nabij de oude basiliek lieten niet minder dan 60.000 Fransen het leven. Nu is het een 13 ha groot Frans kerkhof met zo'n 19.000 dodenkruisen en 7 massagraven. In totaal liggen hier 40.058 Franse soldaten. Blikvanger op de begraafplaats is de basiliek met een 52 meter hoge toren.
12. Van 9 tot 12 april 1917 vond nabij Vimy een grote veldslag tussen Canadese en Britse troepen enerzijds en Duitse troepen anderzijds plaats. Het lukte de Canadezen om na een kort offensief Vimy Ridge te veroveren. Het gevecht bij Vimy Ridge betekende een eerste zege voor de geallieerden tijdens het offensief bij Arras en een belangrijke zege tijdens de Eerste Wereldoorlog; maar leverde weinig terreinwinst op en kostte aan zo'n 23.500 mensen, waaronder 3600 Canadezen, het leven. Een terrein werd later door Frankrijk aan Canada afgestaan (en is dus Canadees grondgebied) om er een monument voor de gevallen en op te richten en de oude loopgraven en verdedigingswerken te beheren.
13. Michelle DEMESSINE: **Le patrimoine militaire, un gisement touristique au potentiel considérable**, in: *Le patrimoine militaire, une richesse inestimable du patrimoine Français*. (Dossier de l'Abécédaire parlementaire, 3e trim. 2001, p.43). M. Demessine was op dat ogenblik staatssecretaris voor toerisme. Op dat ogenblik bestond er reeds meer dan 10 jaar een samenwerking tussen de Ministeries van Defensie; van Cultuur en van Toerisme, met ondersteuning van de 'Agence Française de l'Ingénierie Touristique' om aan lokale besturen hulp en begeleiding te bieden bij het behoud en ontsluiting van dit erfgoed. '*... dans un pays comme la France, première destination touristique au monde que la géographie a placé au coeur de l'Europe et qui de ce fait devient un pays de courts séjours par excellence, la thématique du tourisme de mémoire est très certainement un créneau prometteur à valoriser,*

à condition que ce patrimoine architectural, ces musées d'histoire, ces champs de batailles et ces lieux de mémoire fassent l'objet d'une présentation attractive adaptée aux exigences de la clientèle du siècle qui commence (...) Bien mis en valeur, rendu plus compréhensible pour un public avide de connaître ses racines et attiré par l'histoire, il pourrait facilement représenter un nombre de visiteurs trois fois supérieur dans la quinzaine de régions françaises où il est plus particulièrement présent.' (loc. cit.)

Zie in dit verband ook Alain MONTFERRAND, **Le tourisme de mémoire: quel potentiel? Quelles perspectives de développement? À quelles conditions?**, in idem, pp. 44-47

14. zie <http://www.cheminsdememoire.gouv.fr/>

15. Beleidsverklaring Vlaamse Regering, 9 juli 2009, p. 79

16. Een overzicht van het operationele interreg-programma (2008-2012) met een lijst van alle betrokken partners vindt men op de interreg-website:

<http://www.interreg-fwvl.eu/nl/recherche.php> (zoeken op 'Grote Oorlog')

17. [www.memorial-caen.fr](http://www.memorial-caen.fr)

18. [www.dday-overlord.com](http://www.dday-overlord.com)

19. [www.liberationroute.com](http://www.liberationroute.com)

20. <http://nieuws.nijmegenonline.nl/liberation-route-arnhem-nijmegen/>

21. [www.wartourist.eu](http://www.wartourist.eu); deze website is een (gedeeltelijke) vertaling van een Deense website [www.krigsturist.dk](http://www.krigsturist.dk)

22. Zie bv. het controversiële boek van Edwin BLACK: **IBM en de Holocaust. Het strategische verbond tussen nazi-Duitsland en de machtigste onderneming van Amerika.** (Utrecht-Antwerpen, Kosmos-Z&K, 2001, 512 blz.) en de kritiek daarop van de Belgische historicus-ethicus Gie Van den Berghe in *De Financieel Economische Tijd*, 17 maart 2001.

23. [www.architectenweb.nl/aweb/redactie/redactie\\_detail.asp?iNID=21726](http://www.architectenweb.nl/aweb/redactie/redactie_detail.asp?iNID=21726)

24. Serge BARCELLINI: **Souvenir, mémoire et marché**, in: *Le Monde*, 12.11.2008

25. *Animés par les collectivités territoriales, conseils régionaux, conseils généraux, communautés de communes, ces éveils se traduisent par la mise en oeuvre de politiques à finalité touristique dont la conception, confiée à des entreprises privées imaginatives, justifie les budgets à investir par l'espérance des chiffres de visiteurs dont la croissance est projetée de manière exponentielle. Chacun de ces projets s'appuie sur la création de comités scientifiques créateurs, à leur tour, de colloques et de publications. A coup de millions d'euros, le tourisme de mémoire est entré dans l'ère de l'espérance économique...*, loc. cit.

26. Op 10 juni 1944 werd Oradour-sur-Glane, even ten Noord-Westen van Limoges, in een wraakactie door het eerste regiment 'Der Führer' van de 2. SS-Panzer-Division Das Reich ingesloten en verwoest. Bij deze overval werden 642 mensen vermoord. Slechts zes personen overleefden het bloedbad. Na de oorlog werd het verwoeste dorp in ruïne-toestand, als een schrijn, bewaard. Bij de ingang van het dorp is sinds 1999 een museum ingericht, het Centre de la Mémoire. Zie: <http://www.oradour.org/>

27. Zie het onderzoeksproject van het FRA, Fundamental Rights Agency, van de Europese Unie, *'Discover the Past for the Future: A study on the role of historical sites and museums in Holocaust education and human rights education in the EU'* (2008-2010), rapporten en werkdocumenten beschikbaar op:

[http://fra.europa.eu/fraWebsite/home/pub\\_holocaust-education\\_en.htm](http://fra.europa.eu/fraWebsite/home/pub_holocaust-education_en.htm)

28. Zie hierover de lezing van Laurent GERVEREAU (stichter-voorzitter van de 'Association Internationale des Musées d'Histoire'), **Avons nous besoin de musées d'histoire ? Essai de**

**typologie comparée et perspectives** tijdens het congres 'Lieux de mémoire, musée(s) d'histoire(s)' (Parijs, Institut National du Patrimoine, 03.08.2009; congresdocument):  
*'Disons-le, la science historique, telle qu'elle s'est développée, ne peut inspirer que des musées problématiques, même avec des vecteurs spectaculaires et populaires. C'est-à-dire des interrogations sur l'histoire, probablement pas exemptes d'influences de l'actualité, mais pas des musées démonstratifs. C'est, non seulement un impératif scientifique, mais un devoir démocratique vis-à-vis de l'ensemble de la population (et des visiteurs en général, qui peuvent être étrangers). Pour avoir abordé, dans un lieu prestigieux - les Invalides - quand je dirigeais le Musée d'histoire contemporaine, les sujets les plus délicats - la guerre d'Algérie, la propagande sous Vichy, l'histoire de l'immigration, l'Affaire Dreyfus, Images et colonies, la Déportation, l'espace yougoslave, la Russie et l'URSS...-, seul une présentation problématisée du passé permet de ne pas tomber dans des panneaux-slogans qui ne peuvent que susciter la polémique. Et, dans certains cas, comme pour la guerre d'Algérie, quand il n'y avait pas d'accord entre les historiens et pas moyen de vérifier, nous le disions au public.'* - een vraag en een standpunt eigenlijk ook gepast voor veel industriële en technische musea ...

29. Teresa LEOPOLD: **A proposed Code of Conduct for War Heritage Sites**, in: Chris RYAN (ed.): *Battlefield Tourism. History, Place and Interpretation* (Amsterdam etc., Elsevier, 2007), pp. 49-58

30. Idem, p. 57